

Inleiding

Voor vieringen is het jaarthema 'Driestromenland' behoorlijk lastig. Een viering is toch iets anders dan een theologisch college of een historische verhandeling. Dat maakt het thema, hoe belangrijk en wezenlijk ook, bepaald weerbarstig.

Het thema voor deze viering is niet minder problematisch: De keizer en zijn God. In de afbakening van het jaarthema, vanaf het jaar 325, hebben we het dan over de toen ongeveer vijftigjarige romeinse keizer Constantijn (ca. 275-337) en zijn opvolgers.

In de bijbelse verhalen lezen we natuurlijk niets over hem. Wat we daar horen over de invloed van Rome en de macht van de keizer gaat over heel andere omstandigheden en verhoudingen dan in de tijd van Constantijn.

Kort gezegd: de felle vervolgingen met hun hoogtepunt in de derde eeuw zijn ten einde en het christendom wordt onder Constantijn een toegestane godsdienst in het romeinse rijk. Onder zijn opvolgers wordt het christendom, niet zonder medewerking van de gelovigen, de staatsgodsdienst.

De vervolging van de derde eeuw wordt in omvang en hevigheid waarschijnlijk alleen geëvenaard door gebeurtenissen uit de twintigste eeuw. In de tussenliggende tijd hebben christenen vooral elkaar bestreden, bedreigd en vervolgd. Over vrede gesproken...

Overweging

De keizer en zijn God.

Daar is veel over te zeggen, meer dan hier en nu mogelijk is. Het kan gaan over het geloof van de keizer, in dit geval Constantijn – die vooral op initiatief van christenen later De Grote is genoemd. De vraag is of Constantijn werkelijk een gelovig christen is geweest of dat hij vooral een beschermer van de christenen heeft willen zijn.

Het kan ook gaan over de verhouding tussen kerk en staat. Tot in de vierde eeuw golden de christenen als atheïsten. Ze werden geduld en gedoogd, als ze zich tenminste rustig hielden. Tegelijk werden de christenen gezien als een bedreiging en een gevaar voor de staat, want ze zorgden regelmatig voor onrust.

Dat verandert als het christendom de staatsgodsdienst wordt. Dat was zeker geen eenzijdig initiatief van de keizers en hun bestuurders. De kerk heeft regelmatig bemoeienis van de keizer gevraagd bij het oplossen van haar conflicten.

De vraag waarmee mensen op Jezus afgestuurd worden, heeft een dubieus karakter en is onderdeel van een plan, een politiek spel, met de bedoeling om Jezus in de val te lokken en hem onderuit te halen. De vraag: 'Is het geoorloofd dat wij aan de keizer belasting betalen of niet?' is door Jezus niet te beantwoorden. Welk antwoord hij ook geeft, het zal hem in gevaar brengen. Zegt hij nee, dan zal hij gezien worden als een oproerkraaijer en onruststoker. Zegt hij ja, dan zal hij beschouwd worden als collaborateur en verrader van land en volk.

Jezus gaat niet mee in deze opzet en stelt zelf een vraag: 'Laat mij een muntstuk zien'. Het kan het nodige zeggen over zijn opposanten dat zij de gevraagde munt, een romeinse denarie, kunnen laten zien. Er ontstaat een gesprek over de beeltenis en de naam die op de munt staan. Ze zijn van de keizer. Daarmee is voor Jezus de vraag beantwoord, in ieder geval ten dele. 'Geef dan aan de keizer wat van de keizer is'.

Op het eerste gehoor is het niet revolutionair wat Jezus zegt. Ja, het is dus geoorloofd om aan de keizer belasting te betalen. Daar is niets op tegen. Het is niet ieders grootste hobby om belasting te betalen en wat kan dit betekenen voor onze praktijken van belastingontwijking, belastingparadijzen en afspraken met grootverdieners?

De tegenstanders van Jezus krijgen nog een reactie. Het is een antwoord op een vraag die zij niet gesteld hebben. 'Geef wat van God is aan God'. Wat dat betekent is niet zonder meer duidelijk.

In de bijbelse verhalen geldt de mens als beeld van God. De mens – man en vrouw! – is bedoeld om het beeld van God te dragen. Mensen weerspiegelen God, de Eeuwige, de Levende. Zij zijn met God, die hemel en aarde schiep, gericht op het licht en het leven in onze wereld. Mensen zijn in het leven geroepen om te leven en te laten leven.

Je kunt 'God met ons' schrijven op het geld en op de riemen van soldaten. Je kunt je veldtochten houden onder de leus 'God wil het'. Het is allemaal gedaan, waarschijnlijk uit diepe overtuiging, maar hoe vroom ook misschien bedoeld, met meer desastreuze dan heilzame gevolgen.

De mens als beeld van God. Rowan Williams zegt er in een interview dat gisteren in het dagblad Trouw stond over:

'Een van de elementen van het religieuze denken, als het goed functioneert althans, is dat de waardigheid of de eigenwaarde van mij als persoon niet afhangt van politieke omstandigheden, mijn mogelijkheid tot consumeren of mijn emotionele staat. Het ligt, in christelijke termen, vast in de wetenschap dat ik geschapen ben naar Gods beeld. Dat geeft een zeker vertrouwen, dat me in staat stelt te leven met onzekerheid en me te mengen in het eindeloze debat over de inrichting van ons gezamenlijke bestaan.'

Dat laatste kan in mijn ogen ook over de verhouding tussen kerk en staat gaan. Williams zegt over ons gezamenlijke bestaan:

'Een van de reacties op de huidige crisis, is de neiging zich terug te trekken binnen harde grenzen en ons te concentreren op de harde kern van ons geloof.

Het getto is geen optie. En het enige alternatief is de onbevredigende en rommelige poging om te ontdekken waar wij onze stem kunnen laten horen, waar we kunnen debatteren over de grondslagen van onze ethiek, waar we een gezamenlijke taal zouden kunnen vinden.'

De christenen in de derde eeuw kregen te maken met een keizer die zich zag als zoon van een god.

De keizer liet zich God noemen; Dominus et Deus (Heer en God). De Kerk verkondigt éé017D2050.07m0 H0 0 1 33.9172011E0G(re)@-1